माध्यमिकशिक्षापाठ्यक्रमः
फलितज्योतिषम्

कक्षा : ९/१० **विषयसङ्केतः : (कक्षा ९ Faj. 401 कक्षा १० Faj. 402)**

पाठ्यघण्टा : ५ **वार्षिककार्यघण्टा : १६०**

१. परिचयः

फलितज्योतिषविषयस्य पाठ्यक्रमः फलग्रन्थाधारितविषयक्षेत्राणाम्, सैद्धान्तिकानां व्यावहारिकाणां च पक्षाणां पठनपाठनयोरुद्देश्येन विकसितो वर्तते । एतदर्थं २०७६ विक्रमवर्षीयराष्ट्रियपाठ्यक्रमप्रारूपस्य मार्गनिर्देशानुसारेण विद्यालयशिक्षाया माध्यमिकरस्तरे (नवम्यां दशम्याञ्च कक्षयोः) फलितज्योतिषविषयस्यैतस्मिन् पाठ्यक्रमे मुहूर्त-जातक-प्रश्न-ताजिक-सामुद्रिकशास्त्राणामाधारेण विषयवस्तूनां बोधस्तेषामभिव्यक्तिसामर्थ्यञ्च छात्रेषु स्यादिति हेतोर्बोधाभिव्यक्त्योरुल्लेखोऽपि विहितो विद्यते । एतस्माद् वर्तमानसन्दर्भे फलितज्योतिषमितोऽपि व्यावहारिकं निर्माय विद्यार्थिनां रुच्यकाङ्क्षे परिपूर्य शिक्षाया राष्ट्रियोद्देश्यं प्राप्स्यते, एतस्य सान्दर्भिकतां विस्तार्य उपयुक्तता सुनिश्चिता च विधास्यते इत्यपेक्षितमस्ति । अनेन पाठ्यक्रमेण सम्बद्धविषय उच्चशिक्षाया आधारोऽपि निर्मात्स्यते इति चापेक्षितं वर्तते ।

नेपालदेशे धार्मिकदृष्ट्या, व्यावहारिकदृष्ट्या सांस्कृतिकदृष्ट्या च सम्पाद्यमानानि समस्तानि कार्याणि फलितज्योतिषसम्बद्धानि सन्ति । फलितज्योतिषशास्त्रं ननु संहिताहोरेति स्कन्धयोः सम्मिलितं रूपं वर्तते । संहितास्कन्धे ज्योतिषस्य समग्रं स्वरूपं प्रतिपादितं भवति । विशेषतोऽत्रग्रहनक्षत्रादीनां चारवशेन प्राकृतिपरिवर्तनेन च मानवजीवने विश्वब्रह्माण्डे च जनित-जायमान-जनिष्यमाण-घटनानां परिवर्तमानानां तथा व्यवहारोपयोगिनां सर्वेषामपि विषयाणां सूक्ष्माध्ययनं विधीयते । मुहूर्त-वास्तु-गोचर-संस्कार-यात्रा-ग्रहचारफलवर्णनादिविषयास्तु शास्त्रस्यास्य स्वल्पतममेव महिमानं प्रकटयन्ति । शास्त्रमिदं ज्योतिषविषयकाणां सकलविषयवस्तूनां प्रतिपादकं विद्यते । होरास्कन्धे तु जातकशास्त्रम्, ताजिकशास्त्रम्, सामुद्रिकशास्त्रम्, प्रश्नशास्त्रमित्यादीनि शास्त्राणि परिगण्यन्ते । तत्सम्बद्धानां विषयाणां विवेचने सूक्ष्मातिसूक्ष्मं यथार्थपरकं वर्णनं तत्र समुपलभ्यते । अनयोर्द्वयोरपि स्कन्धयोर्यथार्थस्थितिबोधनाय सिद्धान्तज्योतिषवर्णितं ग्रहस्पष्टीकरणम्, दिग्देशकालपरिज्ञानम्, ग्रहणम्, ग्रहोदयास्तादिपरिज्ञानम्, ग्रहगणितन्तु ज्योतिषशास्त्रस्यात्मस्वरूपमेव दृश्यते । गणितरहितं ज्योतिषं तु पङ्गुरिवाऽऽभाति । अतोऽत्र सिद्धान्त-संहिता-होराभिः पुष्पितस्य फलितस्य च ज्योतिषशास्त्रस्य एतादृशं स्वरूपं संस्मृत्य फलितज्योतिषविषयकः पाठ्यक्रमोऽयं समायोजितः । विद्यालयशिक्षायाः माध्यमिकस्तरस्य नवमदशमकक्षयोः फलितज्योतिषविषयपिपठिष्यमाणानां छात्राणां कृते संहिता-होराविषयैः समलङ्कृतो ग्रहगणितादिविषयैश्च सुसज्जित एष पाठ्यक्रमो फलितज्योतिषीयविषयज्ञानाय महानुपयोगी सफलश्च भविष्यतीति नितरामाशास्यते । पाठ्यक्रमस्यास्य माध्यमेन उच्चशिक्षाया आधारभूमेर्निर्माणं भविष्यतीति चापेक्ष्यते ।

परिचयः, स्तरानुगतयोग्यता, कक्षागतशिक्षणोपलब्धिः, विषयवस्तुनः क्षेत्रक्रमौ, परियोजनाकार्यम्, शिक्षणसहजीकरणप्रक्रिया, विद्यार्थिमूल्याङ्कनविधिश्चेति शीर्षकेषु विभज्य पाठ्यक्रमोऽयं निर्मितो वर्तते । एतस्मिन् क्रमे पाठ्यक्रमलेखनस्य विकासस्य च विषयगतमौचित्यम्, पाठ्यक्रमे विद्यमानां मुख्यविशेषतां, पाठ्यक्रमस्य स्वरूपं च प्रदर्श्य परिचयः प्रस्तुतो वर्तते । अपेक्षितं वैषयिकं ज्ञानम्, शिल्पम्, अभिवृत्तिम्, कार्यतत्परताञ्च विचार्य एतस्याः क्रियात्मकस्वरूपे सक्षमता प्रस्तुता वर्तते । शिक्षणस्य स्तरम्, योग्यताया विशिष्टविस्तारेण शिक्षणोपलब्धिः निर्धारिता वर्तते । योग्यतायाः, पूर्वकक्षाभिः सह लम्बीयसन्तुलनस्य चाधारेण विषयवस्तुनः क्षेत्रक्रमौ निर्दिष्टौ वर्तेते । विषयगतां विशिष्टतां मौलिकताञ्च संयोज्य शिक्षणसहजीकरणाय विधिः प्रस्तुतो वर्तते । निर्माणात्मकस्य निर्णयात्मकस्य च मूल्याङ्कनस्य विधिमुल्लिख्य विद्यार्थिनां मूल्याङ्कनपद्धतिर्व्यवस्थिता वर्तते ।

२. स्तरानुगतयोग्यताः

माध्यमिकस्तरस्य ९-१० कक्षयोः फलितज्योतिषविषयमधीत्य विद्यार्थिनो निर्दिष्टविषयेषु सक्षमा भविष्यन्ति -

१. नेपालदेशीयपञ्चाङ्गस्य सम्यक् प्रयोगे
२. व्यवहारे प्रयोज्यमानानां ज्योतिषीयविषयाणां शुभमुहूर्तनिर्धारणे
३. जन्मपत्रिकां निर्माय जातकशास्त्रोक्तविधिना शुभाशुभफलविवेचने
४. लग्नपत्रिकालेखने
५. सामुद्रिकशास्त्रोक्तदिशा शुभाशुभफलकथने
६. प्रश्नशास्त्रोक्तविधिना शुभाशुभफलविवेचने
७. ताजिकसिद्धान्तानुसारेण सामान्यवर्षफलकथने
८. सन्दर्भविषयाणामवबोधने निर्दिष्टविषयाणामभिव्यक्तीकरणे चेति ।

३. कक्षागतशिक्षणोपलब्धयः

माध्यमिकस्तरस्य नवमकक्षायां फलितज्योतिषविषयमधीत्य छात्रा अधोनिर्दिष्टविषयेषु सक्षमा भविष्यन्ति -

शिक्षणोपलब्धयः	शिक्षणोपलब्धीनां विस्तरः
१. ज्योतिषसम्बद्धाधारभूतविषयज्ञाने पञ्चाङ्गज्ञाने च	१.१ नेपालदेशीयपञ्चाङ्गमनुसृत्य तिथिवारनक्षत्रयोगकरणादीनां ज्ञाने १.२ नक्षत्राणां स्थिरादिसंज्ञानिर्धारणे १.३ सूर्यादिग्रहाणामुच्चनीचमूलत्रिकोण-राशिबोधने १.४ वरवधूमेलापकचक्रानुसारेण गुणसंख्याकथने १.५ प्रचलितपञ्चाङ्गाधारेण विवाहव्रतबन्धयोः कालनिर्धारणे १.६ गोचरानुसारेण शनिदशायाः शुभाशुभफलवर्णने
२. निर्दिष्टानां कृत्यविशेषाणां संस्काराणाञ्च मुहूर्तनिर्धारणे, कार्यानुरूपं समयसमीक्षणे च	२.१ निर्दिष्टानां कृत्यविशेषाणां संस्काराणाञ्च शुभाशुभमुहूर्तसम्बद्ध-श्लोकानां शुद्धोच्चारणे २.२ निर्धारितानां मुहूर्तसम्बद्धश्लोकानामर्थावबोधने २.३ निर्दिष्टानां कृत्यविशेषाणां संस्काराणाञ्चशुभाशुभमुहूर्त-निर्धारणे २.४ निर्धारितानां कृत्यविशेषाणां संस्काराणाञ्च शुभाशुभमुहूर्तानां कार्यानुरूपं समयसमीक्षणे
३. सामान्यजन्मपत्रिकानिर्माणे	३.१ इष्टकालसाधने ३.२ भयातभभोगसाधनपूर्वकं नामाद्याक्षरनिर्धारणे ३.३ सारणीतो लग्नानयने ३.४ ग्रहस्पष्टीकरणे ३.५ नक्षत्रदशासाधने ३.६ आदर्शजन्मपत्रिकानिर्माणे
४. जन्मपत्रिकया जातकस्य सामान्यफलवर्णने	४.१ लग्नादिद्वादशभावानां शुभाशुभफलविवेचने ४.२ नक्षत्रदशाफलवर्णने ४.३ जातकस्य स्वरूपकथने ४.४ जातकस्यारिष्टविवेचने
५. लग्नपत्रिकालेखने	५.१ पञ्चाङ्गमनुसृत्य लग्नसमयनिर्धारणे ५.२ व्रतपत्रिकालेखने ५.३ विवाहपत्रिकालेखने
६. सामुद्रिकशास्त्रोक्तविधिना शुभाशुभफलवर्णने	६.१ अङ्गलक्षणानुरूपं शुभाशुभफलकथने ६.२ शरीरस्थचिह्नानुसारं शुभाशुभफलकथने ६.३ हस्त-भालरेखानुरूपं शुभाशुभफलकथने

माध्यमिकस्तरस्य दशमकक्षायां फलितज्योतिषविषयमधीत्य छात्रा अधोनिर्दिष्टविषयेषु सक्षमा भविष्यन्ति -

शिक्षणोपलब्धयः	शिक्षणोपलब्धीनां विस्तरः
१.ग्रहगतिवशाद् गोचरफलवर्णने ज्योतिषसम्बद्धाधारभूतविषयज्ञाने पञ्चाङ्गज्ञाने च	१.१ सूर्यादिनवग्रहाणां गोचरफलसम्बद्धानां श्लोकानां शुद्धोच्चारणे १.२ सूर्यादिग्रहाणां गोचरफलसम्बद्धश्लोकानामर्थबोधने १.३ सूर्यादिग्रहाणां शुभाशुभगोचरफलविश्लेषणे १.४ ग्रहणफलविवेचने १.५ नवग्रहाणां रत्नकथने १.६ पलभाक्षांशदेशान्तरक्रान्त्यंशचरखण्डानां परिचयप्रकाशने १.७ नेपालदेशीयपञ्चाङ्गमनुसृत्य संवत्सर-संक्रान्ति-विषुवत्-ग्रहणफलकथने
२.यात्रा-गृहनिर्माण-गृहप्रवेशसम्बद्धविषयाणां शुभमुहूर्तनिर्धारणे	२.१ निर्दिष्टमुहूर्तसम्बद्धश्लोकानां शुद्धोच्चारणे २.२ निर्दिष्टमुहूर्तसम्बद्धश्लोकानामर्थबोधने २.३ निर्दिष्टमुहूर्तनिर्धारणे २.४ निर्दिष्टमुहूर्तानां त्याज्यविषयविश्लेषणे २.५ तिथि-वार-नक्षत्रदोहदकथने २.६ वृषवास्तु-कलशचक्रविश्लेषणे २.७ राहुमुखनिर्धारणे
३. षड्वर्ग-कुण्डलीयुक्तजन्मपत्रिकानिर्माणे	३.१ प्रामाणिकस्थानीयसमयान्तरसंज्ञानपूर्वकमिष्टकालसाधने ३.२ विविधावस्थासु नक्षत्रस्य भयातभभोगसाधने ३.३ दशमलग्नसाधने ३.४ ससन्धिद्वादशभावसाधने ३.५ षड्वर्ग-कुण्डलीयुक्तजन्मपत्रिकालेखने
४. जातकशास्त्रोक्तदिशा जातकस्य सामान्यफलकथने	४.१ जातकस्य कुण्डलीमाधृत्य सामान्यफलकथने ४.२ दलाकृतियोगफलकथने ४.३ नवमांश-स्वक्षेत्रोच्च-नीचराशिगतग्रहफलविश्लेषणे ४.४ स्त्रीणां सौभाग्यपतिस्वरूपफलकथने
५. ताजिकशास्त्रोक्तविधिना निर्दिष्टविषयाणां शुभाशुभफलकथने	५.१ वर्षलग्नसाधने ५.२ पञ्चाधिकारिग्रहनिर्धारणे ५.३ त्रिपताकीचक्राधारेण फलकथने ५.४ त्रिराशिपतिविवेचने ५.५ सप्रयोजनमुन्थाफलकथने ५.६ विंशोत्तरीयोगिनीमुद्दादशाधारेण शुभाशुभफलविश्लेषणे
६. प्रश्नशास्त्रानुसारं प्रश्नोत्तरणे	६.१ प्रश्नलग्नकुण्डलीस्थग्रहस्थित्याधारेण शुभाशुभत्वविश्लेषणे ६.२ चिन्तितविषयकथने ६.३ हृतनष्टमुष्टिगतप्रश्नेषु धातुमूलजीवज्ञाने ६.४ चौरस्य वयःस्वरूपादिकथने ६.५ नष्टवस्तुनो लाभालाभकथने ६.६ गर्भस्थशिशोरवस्थानिर्धारणे ६.७ परदेशगतस्यागमनकालकथने

४. विषयक्षेत्रं क्रमश्च

कक्षा ९

क्र.सं.	विषयक्षेत्राणि / प्रकरणानि	विषयवस्तूनि	बोधः	अभिव्यक्तिः	पाठ्य घण्टाः
१	ज्योतिषसम्बद्धाधारभूतविषयज्ञानम्	१. पञ्चाङ्गपरिचयः २. नक्षत्रस्वामिनः ३. ग्रहनक्षत्राणां स्थिरादिसंज्ञा ४. चन्द्रवासफलम् ५. ग्रहाणामुच्चनीचावस्थाः ६. ग्रहाणां मूलत्रिकोणम् ७. ग्रहाणामुदयास्तावस्थाः ८. ग्रहमैत्री ९. अवकहडाचक्रं तत्प्रयोगश्च १०. सप्रयोजनं वरवधूमेलापकचक्रम् ११. पञ्चाङ्गाधारेण नवमांशवशेन विवाह-व्रतबन्धयोः समयनिर्धारणम् १२. गोचरस्थशनिदशाफलम्	–पञ्चाङ्गज्ञानम् – नक्षत्राणां स्थिरादिसंज्ञाज्ञानम् – सूर्यादिग्रहाणामुच्चनीचत्रिकोणराशिज्ञानम् –वरवधूमेलापकचक्राधारेण गुणनिर्धारणम् –विवाहव्रतबन्धयोः समयनिर्धारणविधिज्ञानम् –गोचरस्थशनिदशायाः शुभाशुभफलम्	–नेपालदेशीयपञ्चाङ्गमनुसृत्य तिथिनक्षत्रयोगकरणादिचयनम् –नक्षत्राणां स्थिरादिसंज्ञानिर्धारणम् –सूर्यादिग्रहाणामुच्चनीचत्रिकोण-राशिपरिशीलनम् –वरवधूमेलापकचक्रावलोकनम् –विवाहव्रतबन्धयोः समयनिर्धारणम् –गोचरस्थशनिदशायाः शुभाशुभ-फलवर्णनम्	१६
२	मुहूर्तज्ञानम्	१. क्रयविक्रयमुहूर्तः २. पशूनां प्रवेशयात्रातिथयः ३. आपणोद्घाटनमुहूर्तः ४. सेवामुहूर्तः ५. अभुक्तमूलम् ६. मूलाश्लेषनक्षत्रजननफलं तच्छान्तिश्च ७. आद्यरजोदर्शने शुभाशुभत्वविचारस्तच्छान्ति-विधिश्च ८. दन्तोत्पत्तिफलं तच्छान्तिविधिश्च ९. अन्नप्राशनमुहूर्तः	–मुहूर्तसम्बद्धतिथ्यादिज्ञानम् –मुहूर्तसम्बद्धानां त्याज्यविषयज्ञानम् – अशुभमुहूर्तजन्यदोषनिवारणाय शान्तिविधिज्ञानम् – व्रतबन्धविवाहयोर्लग्नपत्रिकालेखनविधिज्ञानम्	–सम्बद्धमुहूर्तनिर्धारणम् –ग्रहस्थितिविश्लेषणम् –अशुभमुहूर्तजन्यदोषनिवारणाय शान्तिविधिकथनम् –लग्ननवमांशाभ्यां समयनिर्धारणम् –व्रतबन्धविवाहयोर्लग्नपत्रिका-लेखनम्	३६

		१०. अन्नप्राशने लग्नशुद्धिः शुभाशुभफलञ्च ११. चूडामुहूर्तः १२. चूडायां लग्नशुद्धिप्रकारः १३. अक्षरारम्भमुहूर्तः १४. उपनयनकालः १५. उपनयने गुरुसूर्यचन्द्रशुद्धिविचारः १६. उपनयनमुहूर्तः १७. उपनयने ग्राह्याग्राह्यग्रहस्थितिः १८. उपनयने निषिद्धकालः १९. उपनयनकालिकलग्ननवमांशफलम् २०. व्रतपत्रिका २१. वैधव्ययोगः २२. वैधव्ययोगपरिहारः २३. कन्यावरणमुहूर्तः २४. वरवरणमुहूर्तः २५. विवाहे ग्राह्यमासाः २६. विवाहे ग्राह्यतिथिवारनक्षत्राणि अभिजिन्नक्षत्रविचारश्च २७. विवाहे लग्नशुद्धिः २८. व्रतबन्ध-विवाहयोर्लग्नपत्रिके २९. वधूप्रवेशमुहूर्तः ३०. द्विरागमनमुहूर्तः ३१. विवाहानन्तरं कन्यायाः प्रथमज्येष्ठादिमासादौ पत्यादिगृहे निवासफलम्			
३	जन्मपत्रिकानिर्माणम्	१. इष्टकालः २. भयातभभोगसाधनम्	–इष्टकालानयनविधिज्ञानम् –भयातभभोगानयनविधिज्ञानम्	–इष्टकालसाधनम् –भयातभभोगसाधनम्	१६

		३. चन्द्रस्पष्टीकरणम् ४. चालनानयनपूर्वकं ग्रहस्पष्टीकरणम् ५.सारणीतो लग्नसाधनम् ६. षड्वर्गपरिचयः ७. विंशोत्तरी-त्रिभागी-योगिनीदशान्तर्दशासाधनम् ८. सामान्यजन्मपत्रिका	–ग्रहस्पष्टीकरणप्रक्रियाज्ञानम् –सारणीतो लग्नानयनविधिज्ञानम् –नक्षत्रदशासाधनप्रक्रियाज्ञानम् –सामान्यजन्मपत्रिकानिर्माणविधिज्ञानम्	–स्पष्टग्रहसाधनम् –सारणीतोलग्नसाधनम् –नक्षत्रदशासाधनम् –जन्मपत्रिकानिर्माणम्	
४.	जातकफलादेशः	१. भावस्य हानिवृद्धी २. लग्नादिद्वादशभावाद् विचारणीया विषयाः ३. लग्नादिद्वादशभावस्थग्रहफलम् ४. विंशोत्तरीयोगिनीदशाफलम् ५. ग्रहस्थित्यनुरूपं जातकस्वरूपविचारः ६. बालारिष्टविचारः ७. पित्राद्यरिष्टविचारः ८.जातकस्यारिष्टविचारः	– भावस्य हानिवृद्धीज्ञानम् – लग्नादिद्वादशभावाद् विचारणीयविषयज्ञानम् –नक्षत्रदशाज्ञानम् –कुण्डलीस्थग्रहाधारेण जातकस्वरूपज्ञानम् –अरिष्टज्ञानम्	– भावस्य हानिवृद्धिकथनम् – द्वादशभावानां विश्लेषणम् – नक्षत्रदशाफलवर्णनम् – जातकस्य स्वरूपकथनम् – ग्रहस्थित्यनुरूपमरिष्टकथनम्	१६
५.	सामुद्रिकफलादेशः	१. हस्त-पाद-मुख-ललाट-कर्ण-नासिका-नयनानां फलविचारः २. गोत्र-द्रव्य-आयु-यशो-विद्या-मातृ-पितृ-बन्धु-पत्नी-भाग्य-सन्तान-यात्रा-मणिबन्धानां रेखाणां फलविचारः ३. हस्तस्थग्रहाणां स्थानवशेन फलादेशः ४. हस्तपादस्थानां मीन-मकर-शङ्ख-पद्म-शैल-गज-रथ-वृष-चक्र-कूप-असि-अङ्कुश-कार्मुक-शर-च्छत्र-चामर-यव-मालाचिह्नानां फलविचारः	–हस्त-पाद-मुख-ललाट-कर्ण-नासिका-नयनानां लक्षणफलज्ञानम् –गोत्र-द्रव्य-आयु-यशो-विद्या-मातृ-पितृ-बन्धु-पत्नी-भाग्य-सन्तान-यात्रा-मणिबन्धानां रेखाणां शुभाशुभलक्षणफलज्ञानम् – –हस्तस्थग्रहाणां लक्षणफलज्ञानम् –हस्तपादस्थमीन-मकर-शङ्ख-पद्म-शैल-गज-रथ-वृष-चक्र-कूप-असि-अङ्कुश-कार्मुक-शर-च्छत्र-चामर-यव-मालाचिह्नानां लक्षणफलज्ञानम्	–हस्त-पाद-मुख-ललाट-कर्ण-नासिका-नयनानां लक्षणानुरूपं फलविश्लेषणम् –गोत्र-द्रव्य-आयु-यशो-विद्या-मातृ-पितृ-बन्धु-पत्नी-भाग्य-सन्तान-यात्रा-मणिबन्धानां रेखाणां शुभाशुभफलकथनम् –हस्तस्थग्रहाणां स्थानवशेन फलविवेचनम् –हस्तपादस्थानि मीन-मकर-शङ्ख-पद्म-शैल-गज-रथ-वृष-चक्र-कूप-असि-अङ्कुश-कार्मुक-शर-च्छत्र-चामर-यव-मालाचिह्नानां	१२

				शुभाशुभफलविश्लेषणम्	
सैद्धान्तिकाभ्यासः					९६
प्रयोगात्मकाभ्यासः					३२
योगः					१२८

कक्षा १०

क्र.सं.	विषयक्षेत्राणि / प्रकरणानि	विषयवस्तूनि	बोधः	अभिव्यक्तिः	कार्य घण्टाः
१	पञ्चाङ्गज्ञानम्	१. पलभाक्षांशदेशान्तरक्रान्त्यंश-चरखण्डानां परिचयः २.नेपालदेशीयपञ्चाङ्गमनुसृत्य संवत्सर-संक्रान्ति-विषुवत्-ग्रहणफलविचारः ३. ग्रहाणां रत्नानि ४. गोचरफलम्	–पलभाक्षांशदेशान्तरक्रान्त्यंशचरखण्डबोधः –नेपालदेशीयपञ्चाङ्गमनुसृत्य संवत्सर-संक्रान्ति-विषुवत्-ग्रहणफलज्ञानम् –सूर्यादिग्रहाणां रत्नज्ञानम् –गोचरपद्धतिज्ञानम् –पञ्चाङ्गमाधृत्य सूर्यादिग्रहाणां गोचरफलबोधः	–पलभाक्षांशदेशान्तरक्रान्त्यंशचरखण्डानां परिचयप्रकाशनम् –नेपालदेशीयपञ्चाङ्गमनुसृत्य संवत्सर-संक्रान्ति-विषुवत्-ग्रहणफलकथनम् –सूर्यादिग्रहाणां रत्नकथनम् –गोचरपद्धतिकथनम् –सूर्यादिग्रहाणां गोचरफलविश्लेषणम्	१६
२	मुहूर्तशास्त्रम्	१. यात्रायां तिथिनक्षत्रशुद्धिः २.दिक्शूलचक्रम् ३. यात्रायां शुभाशुभलग्नविचारः ४. तिथिदोहदम् ५. वारदोहदम् ६. नक्षत्रदोहदम् ७. दिग्दोहदम् ८. गृहारम्भे लग्नशुद्धिः ९. वृषवास्तुचक्रम् १०. गृहारम्भमुहूर्तः ११. गृहारम्भे त्याज्यविषयाः	–मुहूर्तसम्बद्धतिथ्यादयः –मुहूर्तानां त्याज्यविषयाः –दिक्शूलचक्रबोधः –तिथि-वार-नक्षत्र-दिग्दोहदज्ञानम् –वृषवास्तुचक्रज्ञानम् –कलशचक्रज्ञानम् –राहोर्मुखज्ञानम्	–सम्बद्धमुहूर्तनिर्धारणम् –ग्रहस्थितिविश्लेषणम् –लग्ननवमांशाभ्यां समयनिर्धारणम् –दिक्शूलकथनम् –तिथि-वार-नक्षत्र-दिग्दोहदकथनम् –वृषवास्तुचक्रविवेचनम् –कलशचक्रविवेचनम् –राहोर्मुखनिर्धारणम्	२८

		१२. राहुमुखविचारस्तत्फलञ्च १३. गृहप्रवेशमुहूर्तः १४. गृहप्रवेशे लग्नशुद्धिः १५. कलशचक्रम्			
३.	षड्वर्गकुण्डलीयुक्त- जन्मपत्रिकानिर्माणं तत्फलादेशश्च	१.चरबेलान्तरदेशान्तरसंस्कार-पूर्वकमिष्टकालसाधनम् २.नक्षत्रस्य वृद्धिलोपादिविविधा-वस्थासु भयातभभोगयोः साधनविधिः ३. स्वदेशोदयसाधनविधिः ४. प्रथमलग्नानयनम् ५. नतोन्नतसाधनविधिः ६. दशमलग्नानयनम् ७. ससन्धिद्वादशभावसाधनरीतिः ८. भुक्तोनविंशोत्तरीयोगिनीदशा-साधनविधिः ९. जन्मपत्रिकानिर्माणम् १०.अनफा-सुनफा-दुरुधरा-केमद्रुमयोगानां परिचयस्तेषां फलानि च ११. द्व्यादिग्रहयोगफलम् १२.नवमांश-स्वक्षेत्र-उच्च-नीचराशिगतग्रहफलम् १३. दलाकृतियोगस्य फलादेशः १४. स्त्रीजातके सौभाग्यज्ञानं पतिस्वरूपज्ञानञ्च	–प्रामाणिकस्थानीयसमयान्तरपूर्वकम् इष्टकालानयनप्रक्रियाज्ञानम् –विविधावस्थासु नक्षत्रस्य भयातभभोगयोः गणनाविधिज्ञानम् –लग्नसाधनप्रक्रियाज्ञानम् –नतोन्नतसाधनप्रक्रियाज्ञानम् –दशमलग्नसाधनप्रक्रियाज्ञानम् –ससन्धिद्वादशभावसाधनविधिज्ञानम् –भुक्तोननक्षत्रदशासाधनप्रक्रियाज्ञानम् –षड्वर्गकुण्डलीयुक्तजन्मपत्रिकालेखनज्ञानम् –अनफा-सुनफा-दुरुधरा-केमद्रूमयोगानां फलज्ञानम् –द्व्यादिग्रहयोगफलज्ञानम् –नवमांश-स्वक्षेत्र-उच्च-नीचराशिगतग्रहफलज्ञानम् –दलाकृतियोगफलज्ञानम् –स्त्रीणां सौभाग्यपतिस्वरूपफलज्ञानम्	–प्रामाणिकस्थानीयसमयान्तरसंज्ञानपूर्वकम् इष्टकालसाधनम् –विविधावस्थासु नक्षत्रस्य भयातभभोगयोः साधनम् –प्रथमलग्नसाधनम् –नतोन्नतसाधनम् –दशमलग्नसाधनम् –ससन्धिद्वादशभावसाधनम् –भुक्तोननक्षत्रदशासाधनम् –षड्वर्गकुण्डलीयुक्तजन्मपत्रिकानिर्माणम् –अनफा-सुनफा-दुरुधरा-केमद्रूमयोगानां फलकथनम् –द्व्यादिग्रहयोगफलकथनम् –नवमांश-स्वक्षेत्र-उच्च-नीचराशिगतग्रहफलकथनम् – दलाकृतियोगफलकथनम् – स्त्रीणां सौभाग्यपतिस्वरूपफलकथनम्	२४
४	ताजिकशास्त्रम्	१. वर्षलग्नसाधनरीतिः २. सप्रयोजनं पञ्चाधिकारि-ग्रहज्ञानप्रकारः ३. वर्षेशनिर्णयस्तदाधारेण	– वर्षलग्नानयनप्रक्रियाज्ञानम् – पञ्चाधिकारिग्रहबोधः – त्रिपताकीचक्राधारेण फलादेशज्ञानम्	– वर्षलग्नसाधनम् – पञ्चाधिकारिग्रहनिर्धारणम् – त्रिपताकीचक्राधारेण फलकथनम्	१६

		फलादेशविधिश्च ४. त्रिपताकीचक्राधारेण फलादेशः ५. त्रिराशिपतिज्ञानविधिस्तत्फला देशश्च ६. सफलं मुन्थाज्ञानविधिः ७. विंशोत्तरीयोगिनीमुद्दादशानां फलादेशः	– त्रिराशिपतिज्ञानम् – सप्रयोजनं मुन्थाज्ञानम् – विंशोत्तरीयोगिनीमुद्दादशानां फलज्ञानम्	– त्रिराशिपतिविवेचनम् – सप्रयोजनं मुन्थाफलकथनम् – विंशोत्तरीयोगिनीमुद्दादशानां फलविश्लेषणम्	
५.	प्रश्नशास्त्रम्	१. प्रश्नकुण्डल्यां भावस्य शुभाशुभत्वम् २. चिन्तितविषयज्ञानोपायः ३.हृतनष्टमुष्टिगतप्रश्नेषु धातुमूलजीवविचारः ४. चौरज्ञानप्रकारः ५. नष्टवस्तुनो लाभालाभज्ञानम् ६. नष्टवस्तुनो दिग्ज्ञानविधिः ७. तस्करस्य स्वरूपज्ञानविधिः ८. गर्भे पुत्रपुत्रीज्ञानोपायाः ९. परदेशगतस्यागमनकालः	–भावस्यशुभाशुभत्वबोधः –चिन्तितविषयज्ञानम् –हृतनष्टमुष्टिगतप्रश्नेषु धातुमूलजीवज्ञानम् –चौरस्य वयःस्वरूपादिबोधः –नष्टवस्तुनो लाभालाभज्ञानम् –गर्भस्थशिशोरवस्थाज्ञानम् –परदेशगतस्यागमनकालज्ञानम्	–ग्रहस्थित्यनुरूपं भावस्य शुभाशुभत्व-विश्लेषणम् –चिन्तितविषयकथनम् –हृतनष्टमुष्टिगतप्रश्नेषु धातुमूलजीवकथनम् –चौरस्य वयःस्वरूपादिकथनम् –नष्टवस्तुनो लाभालाभकथनम् –गर्भस्थशिशोरवस्थानिर्धारणम् –परदेशगतस्यागमनकालकथनम्	१२
सैद्धान्तिकाभ्यासः					९६
प्रयोगात्मकाभ्यासः					३२
योगः					१२८

५. प्रयोगात्मककार्यं परियोजनाकार्यञ्च

क्र.सं.	क्षेत्रम्	परीक्षणीयाः पक्षाः	अङ्कभारः	मूल्याङ्कनाधाराः
१.	शिक्षण-सहभागिता	(क) उपस्थितिः (ख) सहभागिता	३	➢ विद्यार्थिनां दैनिकोपस्थितेरभिलेखः ➢ जातकफलादेशविषये मनन-चिन्तन-प्रश्नोत्तर-सामूहिकविमर्शनादि-कक्षागतशिक्षणसहभागिता

२.	कक्षाकार्यं परियोजनाकार्यं वा	कक्षाकार्यं परियोजनाकार्यं वा	६	➢ पञ्चाङ्गमुहूर्तजातकसामुद्रिकप्रश्नताजिकसम्बद्धा लिखिता मौखिकी च प्रस्तुतिः, ➢ जन्मपत्रिकानिर्माणसम्बद्धं प्रश्नोत्तरलेखन-विमर्शन-तात्पर्यस्फुटीकरणानि ➢ गृहकार्यं कक्षाकार्यं वा ➢ सम्पादितानां कार्याणां प्रतिवेदनानामभिलेखस्य संरक्षणञ्च ➢ अधीतानां विषयाणामनुसरणं दैनन्दिनव्यवहारे प्रदर्शनञ्च
३.	विषयवस्तुगतं मूल्याङ्कनम्	(क) बोधः	५	पञ्चाङ्ग-मुहूर्तपरक-व्यावहारिकविषयाः, जातकफलादेशः, अशुभनक्षत्रजननशान्तिविधिः, सामान्यजन्मपत्रिका, तदनुरूपं फलादेशः सामुद्रिकशास्त्रोक्तफलादेशश्च *वा* पञ्चाङ्ग-मुहूर्तपरक-व्यावहारिकविषयाः, प्रश्नशास्त्रोक्तफलादेशः, ताजिकशास्त्रोक्तफलादेशः, षड्वर्गकुण्डलीयुक्तजन्मपत्रिका, जातकशास्त्रोक्तफलादेशश्च
		(ख) अभिव्यक्तिः	५	पञ्चाङ्ग-मुहूर्तपरक-व्यावहारिकविषयाः, जातकस्य फलादेशः, अशुभनक्षत्रजननशान्तिविधिः, सामान्यजन्मपत्रिका, तदनुरूपं फलादेशः सामुद्रिकशास्त्रोक्तफलादेशश्च *वा* पञ्चाङ्ग-मुहूर्तपरक-व्यावहारिकविषयाः, प्रश्नशास्त्रोक्तफलादेशः, ताजिकशास्त्रोक्तफलादेशः, विशेषजन्मपत्रिका, जातकशास्त्रोक्तफलादेशश्च
४.	त्रैमासिकपरीक्षा	मौखिकं लिखितं वा	६	त्रैमासिकपरीक्षायाः प्राप्ताङ्कस्यानुपातिकप्रतिशताधारेणाङ्कनिर्धारणं कर्तव्यम्
योगः			**२५**	

६. शिक्षणसहजीकरणप्रक्रिया

अस्माकं सनातनधर्मावलम्बिनां दैनिकव्यवहारे फलितज्योतिषस्य विशिष्टं महत्त्वं वर्तते । फलितज्योतिषं विना संस्काराणां, यात्राणां, व्रतोपवासादीनां, पर्वणाञ्च शुभसमयज्ञानं न भवति । अत्र समाविष्टानां फलितज्योतिषसम्बद्धानां विषयवस्तूनामध्ययनक्रमे समागतानां विषयाणां क्षेत्राणाञ्च समानं महत्त्वमस्ति । अतस्ते सर्वेऽपि विषयाः समानमहत्त्वरूपेण अध्यापनीया भवन्ति । एतेषां सम्बद्धविषयवस्तूनां सहजीकरणपूर्वकं ज्ञानशिल्पधारणानां विकासनमावश्यकम् । विद्यार्थिषु सैद्धान्तिकपक्षेण सह व्यावहारिकपक्षस्य च विकासः परमावश्यकः । शैक्षिक-विकासानुरूपौ चिन्तनव्यवहारावस्य विषयस्य मुख्योद्देशकौ च वर्तेते । फलितज्योतिषशिक्षणविधौ विषयक्षेत्रगतशिल्पविकासायाध्ययनसहजीकरणप्रक्रिया अपरिहार्या मन्यते । अस्यां स्थितौ छात्रकेन्द्रितक्रियाकलापस्य महत्त्वं सर्वातिशायि भवति । छात्रकेन्द्रितक्रियाकलापस्तु पाठ्यक्रमस्योद्देश्ये, विषयवस्तुषु, छात्राणां पृष्ठभूमौ चाऽऽधृतो भवति । अध्ययनस्य सहजीकरणं सामूहिके वैयक्तिके चाभ्यासे आश्रितं भवति । पाठ्यक्रमस्यास्योद्देश्यानां परिपूर्तयेऽधोलिखिता अध्ययनसहजीकरणप्रक्रिया उपयुक्ता भविष्यति ।

१. शिक्षकेण वार्षिकीमर्धवार्षिकीं मासिकीमर्धमासिकीं साप्ताहिकीं दैनिकीञ्च शिक्षणयोजनां पाठ्यांश-शिक्षणयोजनां दैनिकीं पाठयोजनां च निर्माय तदनुसारं शिक्षणीयम् ।
२. शिक्षणे विशेषरूपेण विद्यार्थिकेन्द्रितः शिक्षणविधिरवलम्बनीयः ।
३. छात्रेभ्यो विषयवस्तुगतामभिरुचिमुत्प्रेरणाञ्च जागरयितुमुपयुक्तवातावरणं निर्माय ततो विषयशिक्षणं कार्यम् ।
४. विद्यार्थिनां स्तरं वयोऽभिरुचिं च ज्ञात्वा सरलया प्रक्रिययाऽध्यापनीयम् ।
५. मुहूर्तशास्त्रस्याध्यापनात्पूर्वं तत्र प्रयोज्यमानानां तिथि-वार-नक्षत्र-योग-करणायनर्तुमासादिविषयाः परिचेतव्याः ।
६. प्रचलितपञ्चाङ्गस्य साहाय्येन तिथ्यादीनां भोग्यघट्यादिज्ञाने, ग्रहाणां वक्रमार्गादिज्ञाने, ग्रहावस्थितराशिज्ञाने, ग्रहोदयास्तज्ञाने च छात्राः प्रशिक्षणीयाः । व्याख्यानेनोदाहरणेन, विश्लेषणेन व्यतीतोदाहरणदर्शनेन, पञ्चाङ्गप्रदर्शनेन च सम्बद्धविषयाः आकर्षकशैल्या शिक्षणीयाः ।
७. जातकशास्त्रस्याध्यापनात् पूर्वं राशि-राशिस्वामि-लग्न-होरा-द्रेष्काण-नवमांश-द्वादशांश-त्रिंशांश-मूलत्रिकोण-ग्रहमैत्री-ग्रहदृष्टि-नीचादिका जातकसम्बद्धविषया सोहाहरणं सकुण्डलीकमध्यापनीयाः । जातकग्रन्थस्य यः श्लोकः पाठनीयो भवति, प्रथमं तच्छ्लोको लेखनीयस्ततश्च गति-यति-लयपूर्वकं शुद्धमुच्चार्य तत् पद्यं मधुरस्वरेणादर्शपाठपूर्वकं पठनीयम् । ततः श्लोकानुगतमन्वयमन्वयानुगतं वर्णनम्, विश्लेषणम्, कुण्डलीप्रदर्शनम्, सारांशनिदर्शनञ्च कार्यम् ।
८. सामुद्रिकशास्त्रस्याध्यापनक्रमे तत्र प्रयुक्ता शरीरस्थचिह्नविशेषाः चित्रपटमाध्यमेन प्रदर्शनीयाः ।
९. प्रश्नशास्त्रस्याध्यापनक्रमे तत्सम्बद्धविषयाः कुण्डलीप्रदर्शनपूर्वकमध्यापनीयाः ।
१०. यस्य कस्यापि बालकस्य अथवा बालिकाया यज्जन्मस्थानं भवति, प्रथमं मानचित्रेऽथवा गोलीयमानचित्रे तत् स्थानमङ्कनीयम् । तत्पश्चाच्च मानचित्रस्य साहाय्येन तस्य स्थानस्याक्षांशो देशान्तरम्, प्रामाणिकं समयान्तरं वेलान्तरञ्च समवगत्य प्रचलितपञ्चाङ्गस्थसारणीसाहाय्येन चरपलानि ज्ञात्वा तत्संस्कारेण सूर्योदयमानं साध्यम् । तस्माच्च स्वेष्टकालं परिज्ञाय तदाधारेण जन्मस्थानीयान् स्पष्टग्रहान् जन्मस्थानीयं लग्नं पञ्चाङ्गादिकञ्च समानीय प्रथममेका जन्मपत्रिका छात्राणां पुरतोऽध्यापकेनैव निर्मेया । ततश्चैतादृशमन्यमेतद् भिन्नं भिन्नं जन्मस्थानं परिकल्प्य भिन्न-भिन्नजन्मपत्रिकानिर्माणे विद्यार्थिनो गृहकार्ये प्रेरयितव्याः । विद्यार्थिनिर्मितामेतादृशीं निदर्शनजन्मपत्रिकां समीक्ष्यावश्यकं संशोधनं विधाय सा जन्मपत्रिकाभिलेखरूपेण संरक्षणीया ।
१२. एवमेव कमपि क्रियात्मकमध्ययनं परिकल्प्य विद्यार्थिभिः प्राप्ता अङ्काः सम्बद्धस्थाने परीक्षानियमानुसारं यथासमयं प्रेषणीयाः ।

७. मूल्याङ्कनप्रक्रिया

विद्यार्थिनां शिक्षणोपलब्धिं सुनिश्चेतुं निर्माणात्मकं निर्णयात्मकञ्चोभयप्रकारकमेव मूल्याङ्कनं विधातव्यं भवति । विद्यार्थिनां शिक्षणोपलब्धेः परिष्काराय कक्षाशिक्षणस्यैव क्रमे कक्षाकार्य-परियोजनाकार्य-प्रस्तुतीकरणोपलब्धिपरीक्षासदृशान् क्रियाकलापान् कारयित्वा सैद्धान्तिकज्ञानशिल्पयोरवाप्तिरावश्यकी । एतत्कार्यस्य प्रभावकारिरूपेण क्रियान्वयनाय, विद्यार्थिनां शिक्षणस्तरस्य परिष्काराय च सहजीकरणक्रियाकलापस्याभिन्नाङ्गस्य रूपेण निर्माणात्मकमूल्याङ्कनमुपयोक्तव्यम् । निर्माणात्मकमूल्याङ्कनस्य शिक्षणोपलब्धेर्निश्चितभारो निर्णयात्मकमूल्याङ्कनेऽपि संयोज्यते ।

पाठ्यक्रमेण निर्धारितस्योद्देश्यस्यानुरूपं विद्यार्थिभिर्ज्ञानं प्राप्तं नवेति विषयस्यान्वेषकं महत्त्वपूर्णं संयन्त्रं मूल्याङ्कनं भवति । विद्यार्थिनां मूल्याङ्कनं शिक्षणोपलब्धीर्ध्यात्वा योग्यतां शिक्षणोपलब्धीनाञ्चानुरूपं शिक्षणस्य सर्वान् स्तरान् समाविश्य विधातव्यम् । आन्तरिकबाह्यमूल्याङ्कनयोर्माध्यमेनैतस्य विषयस्य मूल्याङ्कनं विधीयते । मूल्याङ्कनस्य समग्रभारतः पञ्चविंशतिप्रतिशतमान्तरिकं पञ्चसप्ततिप्रतिशतं बाह्यञ्च मूल्याङ्कनं विधीयेते । बाह्यमूल्याङ्कनक्रमे लिखितपरीक्षा सञ्चाल्यते । विद्यार्थिमूल्याङ्कनस्यान्तर्गतं निर्माणात्मकं निर्णयात्मकञ्च मूल्याङ्कनं पद्धतिद्वयेनैव क्रियते । अस्य विषयस्य पाठ्यक्रमे समाविष्टानां स्तरानुगतयोग्यतानाम्, कक्षागतशिक्षणोपलब्धीनाम्, तासां विषयवस्तूनाम्, तैस्सह सम्बद्धशिल्पस्य, शिक्षणसहभागितायाः शिक्षणसक्रियतायाश्चाधारेषु विद्यार्थिनां शिक्षणस्य मूल्याङ्कनं विधातव्यम् । स्तरस्यास्य विद्यार्थिमूल्याङ्कनप्रक्रिया सम्प्रति प्रचलिताक्षराङ्कनपद्धत्या विधीयते । मूल्याङ्कने निर्माणात्मकं निर्णयात्मकञ्चेति प्रक्रियाद्वयमवलम्ब्यते ।

(क) आन्तरं मूल्याङ्कनम्

शिक्षणसहजीकरणप्रक्रियया कक्षागतशिक्षणेन सहैव छात्राणामान्तरं निर्माणात्मकं वा मूल्याङ्कनमपि कर्तव्यम् । फलितज्योतिषस्य शिक्षणक्रमे छात्राणां निर्माणात्मकमूल्याङ्कनायाधोऽङ्किता विधयोऽवलम्बयितुं शक्यन्ते-

- लिखितप्रश्नोत्तरमाध्यमेन
- मौखिकप्रश्नोत्तरमाध्यमेन
- छात्राणां परस्परविचारविमर्शमाध्यमेन

अत्र क्रमे कक्षाकार्य-गृहकार्य-कक्षासहभागिता-प्रकरणपरीक्षा-पाक्षिकपरीक्षा-मासिकपरीक्षामाध्यमेन विद्यार्थिनां योग्यताभिवृद्धये प्रयासो विधीयते । एवमेव शिक्षणक्रमे शिक्षणदुर्बलविद्यार्थिभ्यो व्यावहारिकपरिवर्तनाय तेषां कृते शिक्षणकार्यस्य सहजीकरणायोपयुक्तवातावरणनिर्माणं क्रियते । तत्क्रमे स्तरानुगतयोग्यताभिवृद्धये सामूहिकविमर्शन-मौखिकपरीक्षा-लिखितपरीक्षा-प्रत्युत्पन्नमतिप्रदर्शन-प्रश्नोत्तरण-कक्षाकार्यपरीक्षणप्रभृति-कार्यैर्निर्माणात्मकं मूल्याङ्कनं विधीयते । माध्यमेनानेन विद्यार्थिनां योग्यतावृद्धिर्भवेत् ।

अधोलिखिताधारेणान्तरमूल्याङ्कनं कर्तव्यम् :

क्र.सं.	**क्षेत्रम्**	**अङ्कभारः**
१.	शिक्षणसहभागिता	३
२.	कक्षाकार्यं परियोजनाकार्यं वा	६
३.	विषयवस्तुगतं मूल्याङ्कनम्	१०
४.	त्रैमासिकी परीक्षा	६
	योगः	**२५**

पाठ्यक्रमस्योद्देश्यानुरूपं ज्ञानं विद्यार्थिभ्यो प्रापितं नवेति स्पष्टीकरणार्थमावधिकरूपेण मूल्याङ्कनं कृत्वा छात्राणां योग्यतानिर्धारणं क्रियते । स्तरोन्नतये कक्षोन्नतये च शैक्षिकसत्रस्यान्ते निर्णयात्मकमूल्याङ्कनमन्तिमपरीक्षाया माध्यमेन विधीयते । प्रायशस्त्रैमासिकपरीक्षारूपेण षाण्मासिकपरीक्षारूपेण वार्षिकपरीक्षारूपेण च तादृशो निर्णयः क्रियते ।

(ख) बाह्यमूल्याङ्कनम्

निर्णयात्मके बाह्ये वा मूल्याङ्कने पाठ्यक्रमे निर्धारितोद्देश्यानुरूपं छात्रैः ज्ञानं शिल्पमधिगतं नवेति सम्परीक्ष्य तदनुसारेण छात्राणामुत्तीर्णत्वमनुत्तीर्णत्वं वा निर्णीयते । एतादृशं मूल्याङ्कनमावधिकं भवति । शैक्षिकसत्रस्यान्त एतद् मूल्याङ्कनं विधीयते ।

विशिष्टीकरणतालिका

कक्षा : १० **पूर्णाङ्काः ७५** **समयः घण्टात्रयम्**

क्र. स.	विषयक्षेत्रम्	प्रश्नप्रकृतिः	ज्ञानम्			बोधः			शिल्पम्			उच्च- दक्षता			प्रष्टव्याः प्रश्न सङ्ख्याः	अङ्क भारः	स्पष्टीकरणम्
			क	ख	ग	क	ख	ग	क	ख	ग	क	ख	ग			
१.	पञ्चाङ्गज्ञानम्	ज्ञान-बोध-उच्चदक्षतात्मकम्	२	-	-	२	-	-	-	-	-	-	-	८	५	१२	**ज्ञानबोध**क्षेत्रतः- परिभाषा तथा ग्रहरत्नसम्बद्धं लघुप्रश्नचतुष्टयम् **उच्चदक्षता**क्षेत्रतः - ग्रहरत्न-गोचरफल-सम्बद्ध एकः प्रश्नः
२.	मुहूर्तज्ञानम्	ज्ञान-बोध-प्रयोगोच्च-दक्षतात्मकम्	१	-	-	१	-	-	-	१०	-	-	-	८	५	२०	**ज्ञानबोध**क्षेत्रतः- यात्रासम्बद्धं लघुप्रश्नद्वयम् **शिल्प**क्षेत्रतः- यात्राप्रकरणसम्बद्धं प्रश्नद्वयम् **उच्चदक्षता**क्षेत्रतः - वास्तुप्रकरणसम्बद्धो व्याख्यात्मक एक प्रश्नः
३.	षड्वर्ग-कुण्डलीयुक्त-जन्मपत्रिका-निर्माणम्, तत्फलादेशश्च	ज्ञान-बोध-प्रयोगात्मकम्	३	-	-	२	-	-	-	१५	-	-	-	-	८	२०	**ज्ञानबोध**क्षेत्रतः- स्त्रीजातक-नवमांश-स्वक्षेत्र-उच्च-नीचराशिगतग्रहसम्बद्धं लघुप्रश्नपञ्चकम् **शिल्प**क्षेत्रतः- षड्वर्ग-कुण्डली-

																	सहितजन्मपत्रिकानिर्माणं तत्फलादेशसम्बद्धं प्रश्नत्रयम्
४.	ताजिकशास्त्रम्	ज्ञान-बोध-प्रयोगोच्च-दक्षतात्मकम्	-	-	-	-	-	-	-	५	-	-	-	८	२	१३	**शिल्प**क्षेत्रतः- मुन्था-मुद्दाज्ञानविधिस्तथा तत्फलादेशसम्बद्ध एक प्रश्नः **उच्चदक्षता**क्षेत्रतः पञ्चाधिकारी-त्रिपताकी-त्रिराशिपतिज्ञानविधिस्तथा तत्फलविवेचनसम्बद्ध एक प्रश्नः
५	प्रश्नशास्त्रम्	ज्ञान-बोध-प्रयोगात्मकम्	-	-	-	-	-	-	-	१०	-	-	-	-	२	१०	**शिल्प**क्षेत्रतः- प्रश्नविषयकं व्याख्यात्मकं प्रश्नद्वयम्
योगः			६			५				४०				२४	२२	७५	

द्रष्टव्यः 'क' इत्यनेन अतिलघुप्रश्नो बोध्यः ।

'ख' इत्यनेन लघुप्रश्नो बोध्यः ।

'ग' इत्यनेन सामान्यतया विस्तृतोत्तरापेक्षी (व्याख्यात्मकः) प्रश्नो बोध्यः।

पुनश्च - ज्ञानबोधक्षेत्रात् विकल्परहिताः प्रश्नाः प्रष्टव्याः । शिल्पक्षेत्रात् यथेच्छप्रकरणतः प्रश्नद्वयं संयोज्य आहत्य दशप्रश्नाः प्रष्टव्याश्चेद् उच्चदक्षताक्षेत्राद् यथेच्छप्रकरणत एकं प्रश्नं संयोज्य आहत्य चत्वारः प्रश्नाः प्रष्टव्याः । आहत्य तेषु दशसु छात्रैरष्टौ प्रश्नाः समाधेयाश्चेच्चतुर्षु त्रयः प्रश्नाः समाधेयाः ।

आदर्शप्रश्नपत्रम्

कक्षा १०

समयः– घण्टात्रयम् **पूर्णाङ्काः ७५**

समूहः 'क'

सर्वे प्रश्नाः समाधेयाः । **११ × १ = ११**

१. किन्नाम देशान्तरम् ?
२. नेपालदेशीया प्रचलितपलभा कति ?
३. बृहस्पतेः किं रत्नम् ?
४. का नाम क्रान्तिः ?
५. पूर्वदिग्गमने को दिग्दोहः ?
६. यात्रायां शुभदा मासाः के ?
७. स्त्रीणां पतिस्वरूपं कस्माद् भावात् विचार्यते ?
८. कदा स्त्री मनुजाकृतिर्भवति ?
९. द्विस्वभावराशिषु जाता स्त्री कीदृशी भवति ?
१०. मेषनवमांशे जातो जातकः कीदृशो भवति ?
११. स्वगृहस्थैः पञ्चग्रहैर्जायमानं फलं किम् ?

समूहः 'ख'

अष्टौ प्रश्नाः समाधेयाः । **८×५=४०**

१२. यात्रायां शुभदायिनी ग्रहस्थितिर्का ?
१३. यात्रायां योगिनीज्ञानोपायः कः ?
१४. अभीष्टस्थाने मेषादीनामुदयमानसाधनप्रकारं विलिखत ।
१५. यत्र इष्टघटी = १०।३०, स्पष्टसूर्यः = ४।२३।४१।५७ अयनांशाः = २४।२९।२५ तत्रेष्टस्थानस्य कृते प्रथमलग्नं साधयत ।
१६. दलयोगस्य लक्षणफलं वर्णयत ।
१७. मुन्थाज्ञानोपायः कः ?
१८. भावस्य शुभाशुभत्वं कथं ज्ञेयम् ?
१९. गर्भस्य पुत्रपुत्रीज्ञानोपायं विलिखत ।
२०. अपहृतस्य वस्तुनः धातुमूलजीवज्ञानोपायः कः ?
२१. केमद्रुमयोगस्य लक्षणफले वर्णनीये ?

समूहः 'ग'

त्रयप्रश्नाः समाधेयाः । **३× ८= २४**

२२. जन्मराशितोऽष्टमस्थशनिफलं वर्णयत ।
२३. वृषवास्तुचक्रस्य किं प्रयोजनम् ? एतत् कथं विचार्यते ?
२४. वर्षेशनिर्णयप्रकारं सोदाहरणं वर्णयत ।
२५. गृहप्रवेशमुहूर्तः कः ?

समाप्तम्